

Qafqaz Beynəlxalq Münasibətlər
və Strateji Araşdırmalar Mərkəzi
QAFSAM
Caucasian Center for International
Relations and Strategic Studies

Karabağ'da ne savaş ne barış

Araz Aslanlı

16 Mayıs 2016'da Viyana'da Azerbaycan ve Ermenistan devlet başkanları arasında gerçekleştirilen görüşmeyle birlikte Karabağ sorununun çözümü açısından önemli bir aşamaya gelindiği bir kez daha açıklanmış oldu.

Özellikle Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un açıklamalarına bakılırsa taraflar "taviz vermeye yakın" ve aslında nihai çözüm açısından da umut verici bir durum var. Ama kapsamlı barış anlaşması konusundaki günümüze kadarki girişimler ve mevcut koşullar galiba farklı bir tablo sergiliyor.

Bu seferki çözüm girişimi öncekilerden farklı mı?

Aslında Karabağ sorununun çözüm arayışları 20. yüzyılın başlarına dayanıyor. Örneğin Azerbaycan içerisinde Dağlık Karabağ Özerk Vilayeti'nin(DKÖV) oluşturulması, çözüme yönelik adımlar çerçevesinde değerlendirilebilir. Bazılarına göreyse 20. yüzyılın başlarında ve genel olarak Sovyet döneminde atılan adımlar aslında sorunun çözümünün bir parçası değil, tırmanmasının ve günümüzdeki hale gelmesinin temel nedenleriydi.

1994 ateşkesine kadar yaşanan süreçteki girişimler, önemli ölçüde ateşkesin sağlanmasını ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarında da ifade edildiği üzere işgal edilmiş Azerbaycan topraklarının terkedilmesini hedefliyordu.

1994 ateşkesinden sonraki aşamada Karabağ sorununun kapsamlı çözümüne ilişkin planları ilk başlarda Rusya gündeme getirmişti. Bu planların önemli özelliği, Rus ordusunun bölgeye (ve dolayısıyla Azerbaycan sınırları içerisine) resmi olarak girişini öngörmesiydi. Rus yetkililer, Temmuz 1994'te Bakü'yü, Erivan'ı ve Hankendi'yi sık sık ziyaret ederken amaçlarını, "ateşkesin güçlendirilmesi ve Büyük

Siyasi Anlaşma'nın hazırlanması" olarak ifade ediyorlardı.

Karabağ sorununun dört aşamalı çözümünü öngören Büyük Siyasi Anlaşma ile Rusya, çatışma bölgesine Rus ordusunun "BM Barış Gücü" statüsüyle gönderilmesini ve gelecekte bu sorunun çözümünü kendi kontrolünde tutarak Kafkasya'nın tamamında konumunu yeniden güçlendirmeyi amaçlıyordu. Ama Batılı devletler (özellikle, ABD, İngiltere, Almanya ve Türkiye) Rusya'nın Kafkasya'da etkisini yeniden artırma girişimlerine karşı çıkıyorlardı. Azerbaycan da bu planı kabul etmedi.

Eylül 1994'te AGİT'te sorun bölgesine gönderilecek barış gücünün çok uluslu olması kararı alındı. Planda, bölgeye gönderilecek olan 3 bin kişilik barış gücünde bir devletin en fazla %30 oranında askeri güç bulundurabileceği belirtiliyordu. Bu kez Azerbaycan'ın kabul ettiği plana Rusya tepki gösterdi, Ermenistan reddetti.

1994'ten bugünlere pek çok çözüm girişimi oldu. Ama her seferinde görüşmeler belli nedenlerden dolayı sonuçsuz kaldı. Özellikle Şuşa ve Laçın'ın boşaltılmasına ve eski DKÖV'nin yeni statüsünün nasıl olacağına ilişkin tartışmalar kapsamlı barışa ulaşılmasını zorlaştırdı. Ermenistan Şuşa ve Laçın'ın geleceği konusunun eski DKÖV'nin statüsünün belirlenmesinden sonra müzakere edilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Ermenistan ayrıca, Laçın koridorunun kendi kontrolünde kalması gerektiğini de ileri sürmekteydi. Azerbaycan ise bu önerileri kabule yanaşmamış, Laçın koridorunun barışın sağlanması sürecinde uluslararası kuvvetlerin denetimi altında olmasına rıza gösterse de, eski DKÖV'nin statüsü konusunu yalnız Şuşa ve Laçın'dan işgalci kuvvetler çıktıktan sonra görüşeceğini belirtmiştir. Resmi açıklamalara göre bu hususlar sonraki süreçlerde de AGİT çerçevesinde yürütülen barış görüşmelerini çıkmaza sokan temel nedenler olmuştur. 2-3 Aralık 1996 tarihlerinde gerçekleştirilen AGİT Lizbon Zirvesinde, Ermenistan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü; Azerbaycan içerisinde eski DKÖV çerçevesinde en yüksek statü ile özerk bir yapının oluşturulmasını; bu özerk yapının ve onun tüm nüfusunun güvenliğinin garanti altına alınmasını öngören temel ilkeler kabul edilmiştir. 1997 ve 1998 yıllarında sunulan, fakat ilk kez Azerbaycan basınında 2001 yılında yayınlanan üç çözüm önerisinin ("Toptan Çözüm", "Aşamalı Çözüm" ve "Ortak Devlet" planları) ilk ikisi plan Ermenistan tarafından, üçüncüsü ise Azerbaycan tarafından reddedilmiştir.

Karabağ sorunun çözümüne ilişkin görüşmelerin yoğunluk taşıdığı her dönemde barış planlarının

gündemde olduğu ifade edilse de genellikle ayrıntılar kamuoyu ile belirli bir süre geçtikten sonra paylaşıldı. Özellikle 2001’de Fransa (Ocak ve Mart) ve ABD’de (Nisan) gerçekleştirilen görüşmeler dolayısıyla büyük beklentiler oluşmuş, ardından soruna ilişkin “Paris İlkeleri” (2001), “Prag Süreci” (2004), “Madrid İlkeleri” (2007), “Moskova Bildirisi” (2008) ve “Yenilenmiş Madrid İlkeleri” (2009) önemli hususlar olarak dikkat çekmiştir. Ama bunların neredeyse tamamı sorunun tarafları ve arabulucular tarafından hem içerik, hem ortaya çıkış süreci, hem de nitelik itibarıyla farklı şekilde yorumlandı.

Çözüm girişimi başarılı olabilir mi?

Cephe hattında Nisan 2016 başlarında yaşanan son gerginliğe kadar taraflar arasındaki barış görüşmelerinin “Yenilenmiş Madrid İlkeleri” çerçevesinde sürdüğü ifade ediliyordu. “Yenilenmiş Madrid İlkeleri”nin temelini oluşturan 6 ilke ise şöyleydi: “Dağlık Karabağ çevresindeki Ermenistan tarafından işgal edilmiş toprakların Azerbaycan’ın kontrolüne verilmesi; Dağlık Karabağ’a ara statü verilmesi, güvenlik ve kendi kaderini tayin garantisinin sağlanması; ülke içinde göç etmek zorunda kalan kişilere ve mültecilere eski yurtlarına dönme hakkının sağlanması; Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında koridor açılması; Dağlık Karabağ’ın hukuki statüsünün gelecekte hukuki açıdan bağlayıcı irade beyanı temelinde belirlenmesi; barışın sürdürülmesi için operasyonlar dahil uluslararası güvenlik garantilerinin verilmesi”.

Nisan ayındaki son gerginliğe kadar görüşmelerde başarı sağlanamamıştı. Son gerginlikle birlikte tarafların pozisyonlarındasert bir kutuplaşma kendini gösteriyordu. Yine de son gelişmelerin sorunun çözümüne katkı sağlama potansiyeli açısından özellikle iki husus üzerinde durulabilir.

Birincisi, Ermenistan’da algının değişmeye başlaması. Ermenistankamuoyunda, son savaşta kendilerine bekledikleri desteği vermeyen Rusya’ya tepki artıyor. Ermenistan’daki yetkililer Rusya’ya dayanarak çözümsüzlükte direktme politikalarının riskli olduğunu düşünmeye başladı. Bunlar, uzun vadede sorunun çözümüne ve kapsamlı bir barış anlaşmasının imzalanmasına olanak sağlayabilir.

Diğer husus ise çözümsüzlüğün aslında ne kadar riskli olduğunun anlaşılmasıyla ilgili. Yaşanan son gerginlik, başlayabilecek büyük bir savaşın herkesin çıkarlarını bir şekilde tehdit edebileceğinin, o nedenle de çözüm için ciddi bir biçimde uğraşılmasının gerekli olduğunun anlaşılmasına sebep oldu.

Nisan başlarında Rus yetkililerin bölgəyi ziyarətlərinin və Viyana'daki son görüşlərin də amacının bu olduğu ifadə ediliyor. Azərbaycan Dışışləri Bakanı Memmedyarov 29 Nisan 2016'da Rusya'nın tərəflərə bir barış anlaşması təsləği sunduğunu, bu təsləğin "Aşamalı Çözüm" nitəliğı təşidiğini, ama aynı zamanda bir "buzdağı"na bənzediğini özel olaraq vurğulamıştı.

Muhtemelen Memmedyarov "buzdağı" ifadəsiylə Rusya'nın planının görünməyən tərəflərinin değıl, riskli və hətta istənməyən tərəflərini kastetmişti. Yine muhtemelen, bu istənməyən nitelik, Rus ordusunun barış gücü şəklində bölgəyə gəlişi konusuydu.

Lavrov'un açıqlamalarına göre ABD'nin girişimiylə Viyana'da gerçəkəştirilən görüşmələr son yıllarda Karabağ sorununun çözümü için gerçəkəştirilən ən kapsamlı görüşmeydi. Görüşmədə Azərbaycan və Ermenistan devlet başkanlarıyla beraber ABD və Rusya Dışışləri Bakanları, Fransa Dışışləri Bakan Yardımcısı, AB Dış Politika Yüksek Temsilcisi və AĞİT Minsk Grubu Eşbaşkanları yer almıştı.

Bu "olumlu hava" içərisində kapsamlı barış anlaşması için görüşmələrin Haziran ayından itibaren yoğunlaşacağı ifadə edildi. Ama Karabağ sorununa ilişkin tarihsel sürecten haberdar olanlar, aslında bu girişimlərin bənzərlərinin çok görüldüğünü, önemli ölçüdə son olaraq Ağustos 2008 olaylarından sonra yoğunlaşan girişimləərə bənzediğini fərkədəceklerdir. Ateşkesin doğru dürüst sağlanamadığı bu görüşmələr sonrasında bile hər iki tərəfin kayıpları sürmüşdür.

Karabağ sorunu açısından son Nisan gerginliğı bazı şeyləri değıştirdi. Ama sorunun temel dinamiklərindəki değışim henüz kapsamlı barış anlaşmasını sağlayacak düzeyde değıl. Bu nədənle de yakın vadeyi muhtemelen "ne savaş, ne de barış" aşaması olarak yaşayacağız.

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/karabagda-cozum-ihtimali>